BOSHLANG‘ICH SINF TASVIRIY SAN’AT DARSLARIDA O‘QUVCHILARNI BADIIY BEZAK YARATISHGA O‘RGATISHNING DIDAKTIK VA METODIK ASOSLARI

Aynura Adilbayevna Azatbayeva
assistent o‘qituvchi, Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti
aynuradilbaevna@gamil.com

Annotatsiya: mazkur tezisda boshlang‘ich sinf tasviriy san’at darslarida o‘quvchilarni badiiy bezak yaratishga o‘rgatishning didaktik va metodik asoslari yoritiladi. Bezak elementlarini tanlash, naqsh tuzish, ranglar uyg‘unligini ta’minlash va kompozitsiya yaratish jarayonida tushuntirish-illyustrativ, muammoli-izlanish hamda evristik metodlardan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich sinf, tasviriy san’at, badiiy bezak yaratish, dekorativ san’at, naqsh, kompozitsiya, ranglar uyg‘unligi, ijodiy faoliyat, evristik metod, estetik tarbiya.

Respublikamizda ta’lim tizimini takomillashtirish, yosh avlodning ijodiy salohiyati va estetik madaniyatini rivojlantirish, milliy madaniy merosni asrab-avaylash hamda uni ta’lim jarayoniga keng tatbiq etishga alohida e’tibor qaratilmoqda. “Tasviriy va amaliy san’at sohasi samaradorligini yanada oshirishga doir chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorida tasviriy va amaliy san’atni rivojlantirish, milliy san’at an’analarini davom ettirish hamda yosh avlodning badiiy-estetik tarbiyasini takomillashtirishga doir vazifalar belgilangan [1]. Mazkur vazifalar

boshlang‘ich sinf tasviriy san’at darslarida o‘quvchilarning estetik idroki, badiiy tafakkuri va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, milliy bezak san’ati namunalarini o‘rgatish hamda mustaqil badiiy kompozitsiyalar yaratish ko‘nikmalarini shakllantirish metodikasini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi. Shu jihatdan, o‘quvchilarni badiiy bezak yaratishga o‘rgatishning samarali metodlarini ishlab chiqish va ularni ta’lim amaliyotiga joriy etish dolzarb ilmiy-pedagogik vazifa hisoblanadi.

Shuningdek, boshlang‘ich ta’limda tasviriy san’at mashg‘ulotlari o‘quvchilarning estetik didini rivojlantirish, atrof-muhitdagi go‘zallikni anglash va o‘z ijodiy g‘oyalarini tasviriy vositalar orqali ifodalashga o‘rgatishda muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, o‘quvchilarni badiiy bezak yaratishga o‘rgatish jarayonida naqsh elementlari, shakl, rang, ritm va kompozitsiya haqidagi bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish talab etiladi.

Badiiy bezak yaratish tayyor namunani ko‘chirish bilangina cheklanmaydi. Bu jarayon o‘quvchidan bezak elementlarini kuzatish, ularning xususiyatlarini tahlil qilish, mos ranglarni tanlash, elementlarni ma’lum tartibda joylashtirish va yaxlit badiiy kompozitsiya hosil qilishni talab qiladi. Shu bois mazkur faoliyatni yosh xususiyatlariga mos, izchil va ijodiy yo‘naltirilgan metodlar asosida tashkil etish dolzarb metodik vazifalardan biridir.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini badiiy bezak yaratishga o‘rgatishning didaktik asoslari ta’lim mazmunining izchilligi, ko‘rgazmalilik, amaliy yo‘naltirilganlik va o‘quvchilarning mustaqil faoliyatini qo‘llab-quvvatlash tamoyillari bilan belgilanadi. O‘qituvchi bezak va naqsh haqidagi dastlabki tushunchalarni shakllantirish bilan birga, o‘quvchilarga badiiy ifoda vositalarining o‘zaro bog‘liqligini ham anglatishi lozim.

R.R.Ismailovaning 4-sinf uchun mo‘ljallangan Tasviriy san’at darsligidagi “Dekorativ rangtasvir” mavzusi bezak yaratishni turli buyumlar va ularning yuzalarini badiiy bezash faoliyati bilan bog‘lash imkonini beradi [Ismailova R.R.: 18]. “Sehrli qovoq” mavzusida milliy naqshlardan foydalanishga doir topshiriqlar esa o‘quvchilarning bezak elementlarini amaliy buyum shakli bilan uyg‘unlashtirishiga sharoit yaratadi [Ismailova R.R.: 36]. “Oila gerbi” mavzusi doirasidagi topshiriqlar ramzlar, shakllar va ranglarni muayyan mazmun asosida birlashtirish hamda kompozitsion yechim topish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan [Ismailova R.R.: 38-40]. Mazkur mavzularning metodik imkoniyati shundaki, o‘quvchilar bezakni shunchaki tasvirlash emas, balki ma’lum maqsadga xizmat qiluvchi badiiy yechim sifatida yaratishni o‘rganadilar. Bunda milliy naqsh namunalarini kuzatish,

ularning elementlarini aniqlash, ranglar munosabatini tahlil qilish va yangi kompozitsiya tuzish kabi amaliy topshiriqlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

S.F.Abdirasilovning Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi asarida dekorativ kompozitsiya mashg‘ulotlari naqsh ishlash hamda ertak va hikoyalar asosida illyustratsiyalar yaratish faoliyati bilan bog‘lanadi [Abdirasilov S.F.: 64]. Ushbu metodik qarashdan kelib chiqib, badiiy bezak yaratishga o‘rgatishda dastlab namunalarni kuzatish va tahlil qilish, keyin bezak elementlarini o‘zlashtirish, so‘ngra ularni mustaqil kompozitsiyada qo‘llash bosqichlarini izchil tashkil etish mumkin.

Ta’limning dastlabki bosqichida tushuntirish - illyustrativ metod o‘quvchilarga bezak elementlari, ranglar uyg‘unligi, simmetriya va ritmni tushuntirishda muhim o‘rin tutadi. Biroq faqat tayyor namunani ko‘rsatish bilan cheklanish o‘quvchining mustaqil ijodiy izlanishini yetarlicha ta’minlamaydi. Shu sababli mazkur metodni muammoli-izlanish va evristik metodlar bilan uyg‘unlashtirish zarur.

Masalan, o‘quvchilarga “Ushbu buyum uchun qanday bezak mos keladi?”, “Naqsh elementlarini qanday tartibda joylashtirish mumkin?”, “Ranglarni o‘zgartirish kompozitsiyaning umumiy ko‘rinishiga qanday ta’sir qiladi?” kabi savollar berish mumkin. Bunday topshiriqlar o‘quvchilarni kuzatish, taqqoslash, mustaqil qaror qabul qilish va o‘z tanlovini asoslashga undaydi. O‘qituvchi esa tayyor yechimni berish o‘rniga, o‘quvchining izlanishini savollar, ko‘rgazmali materiallar va zarur metodik ko‘rsatmalar orqali qo‘llab-quvvatlaydi.

Badiiy bezak yaratishga o‘rgatish jarayonini quyidagi bosqichlarda tashkil etish taklif qilinadi:

1. Kuzatish va idrok etish – milliy va zamonaviy bezak namunalarini ko‘rib chiqish.
2. Tahlil qilish – naqsh elementlari, shakl, rang, ritm va simmetriyani aniqlash.
2. G‘oya ishlab chiqish – yaratiladigan bezakning maqsadi va umumiy ko‘rinishini belgilash.
3. Elementlarni tanlash va joylashtirish – bezak qismlarini o‘zaro uyg‘unlashtirish.
4. Kompozitsiya yaratish – mustaqil badiiy bezakni amaliy jihatdan bajarish.
5. Tahlil va baholash – ishni ranglar uyg‘unligi, elementlar joylashuvi, kompozitsion yaxlitlik va ijodiy yondashuv asosida baholash.

Ushbu bosqichlar o‘quvchilarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyatda qo‘llashiga, ijodiy fikrlashiga va o‘z ishiga baho berishiga yordam beradi. Bunda topshiriqlarning murakkabligi o‘quvchilarning yoshi va tayyorgarlik darajasiga mos ravishda oshirib borilishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf tasviriy san’at darslarida o‘quvchilarni badiiy bezak yaratishga o‘rgatish nazariy bilimlar, ko‘rgazmali kuzatishlar va mustaqil amaliy faoliyatning uzviy birligiga asoslanadi. Tushuntirish - illyustrativ, muammoli - izlanish va evristik metodlarni o‘zaro uyg‘unlashtirish o‘quvchilarning bezak elementlarini ongli tanlashi, ranglar va shakllarni muvofiqlashtirishi hamda mustaqil kompozitsiya yaratishiga ko‘maklashadi. Shunday qilib, badiiy bezak yaratishga o‘rgatishni izchil bosqichlar asosida tashkil etish o‘quvchilarning estetik idroki, badiiy tafakkuri va ijodiy mustaqilligini rivojlantirishning muhim metodik sharti hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 21-apreldagi PQ-4688-son “Tasviriy va amaliy san’at sohasi samaradorligini yanada oshirishga doir chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. https://www.lex.uz/uz/acts/-4795687
2. Ismailova R.R. Tasviriy san’at: umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 4-sinfi uchun darslik. – Toshkent: “Novda Edutainment”, 2023. – 88 b.
3. Abdirasilov S.F. Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi. – T.: “Fan ya texnologiya”, 2012. 232 - bet.